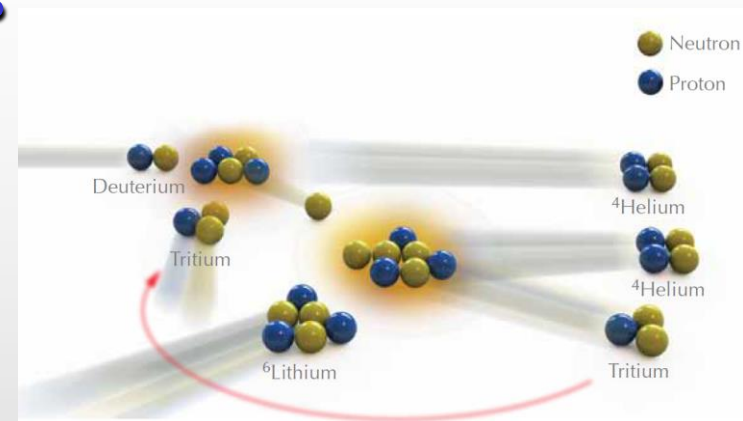

Hogyan lesz fúziós erőművünk 2050-ben?

Dr. Pokol Gergő

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
Természettudományi Kar, Nukleáris Technikai Intézet

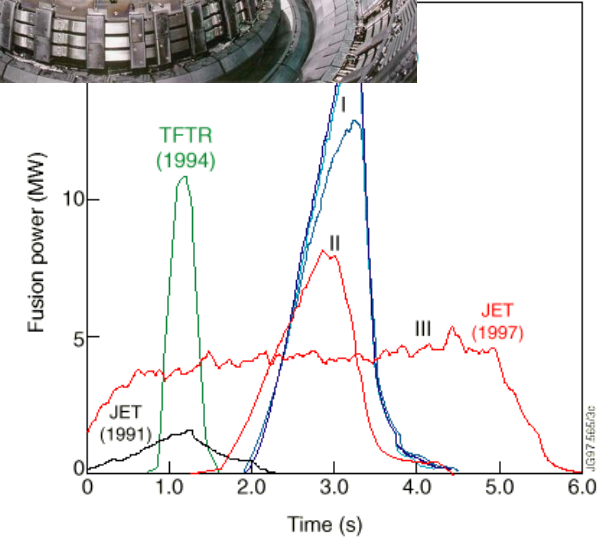
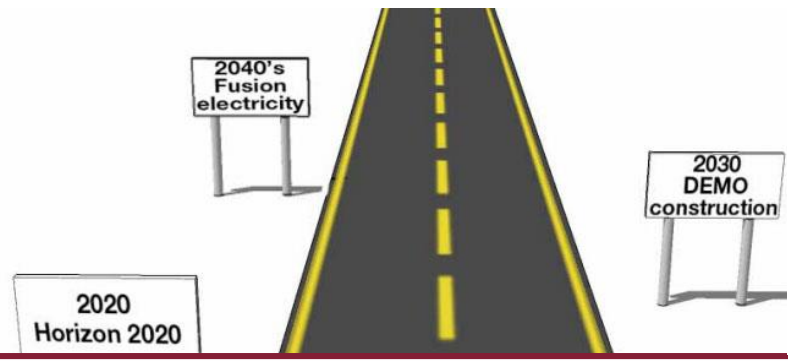
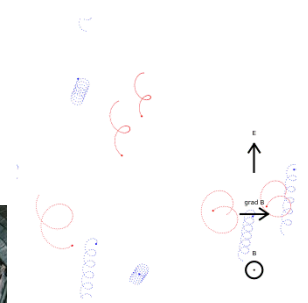
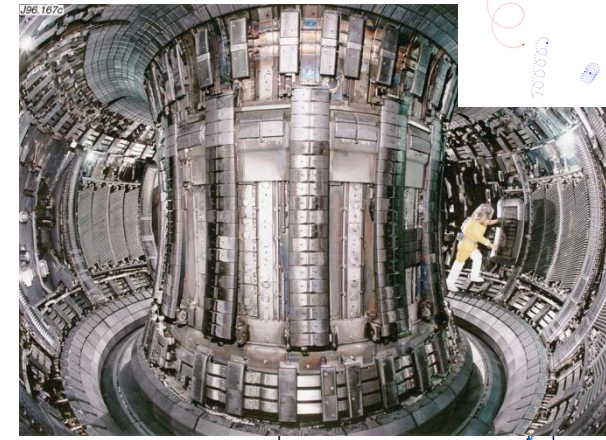
Hogyan lesz fúziós erőművünk 2050-ben?

➤ *A fúziós reaktorok fizikájáról dióhéjban*

➤ *A fúziós reaktorok technológiája*

➤ *Hol tartunk ma?*

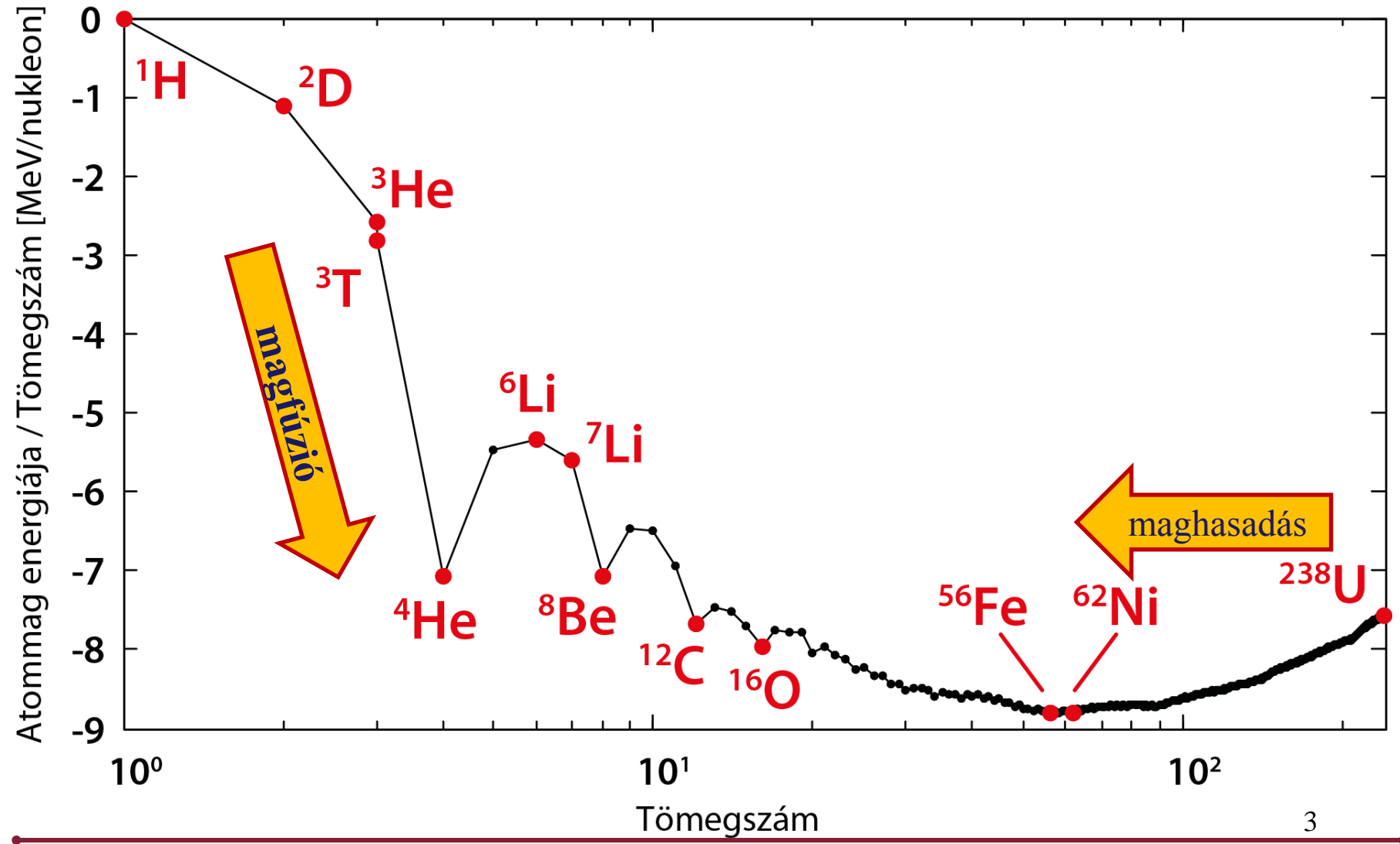
➤ *Fúziós útiterv*

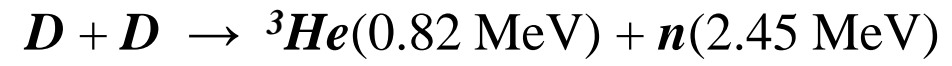
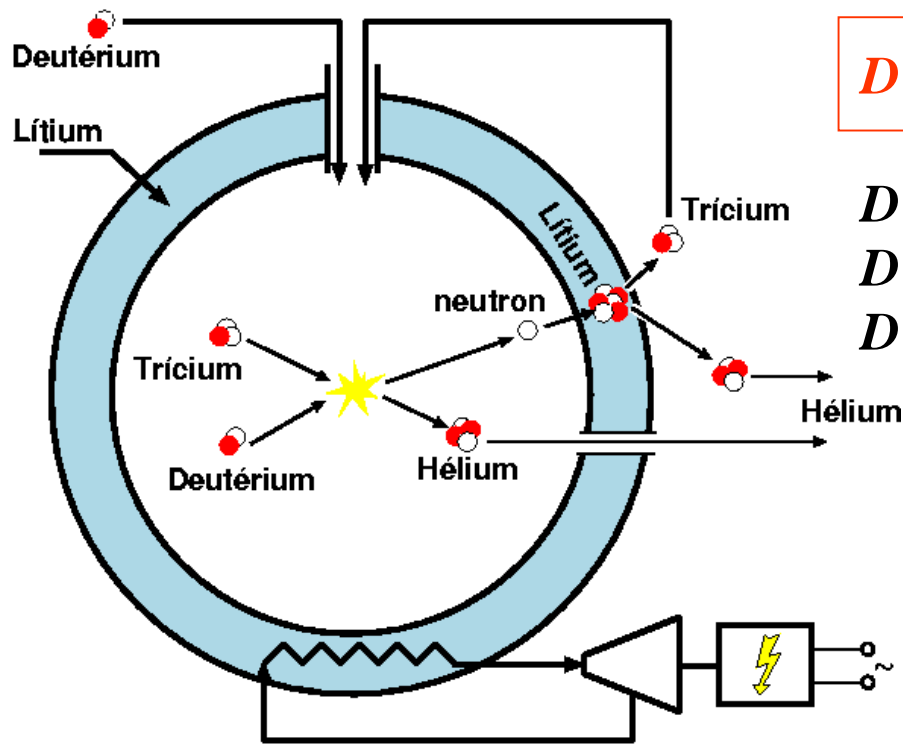

Fúziós alapok

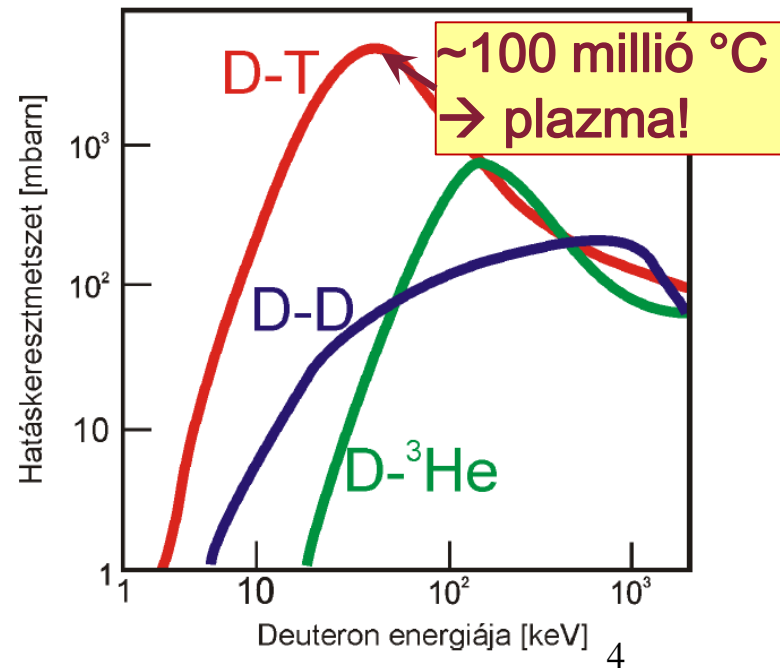
Egy nukleonra eső kötési energia

Fúziós reaktor üzemanyagciklusa

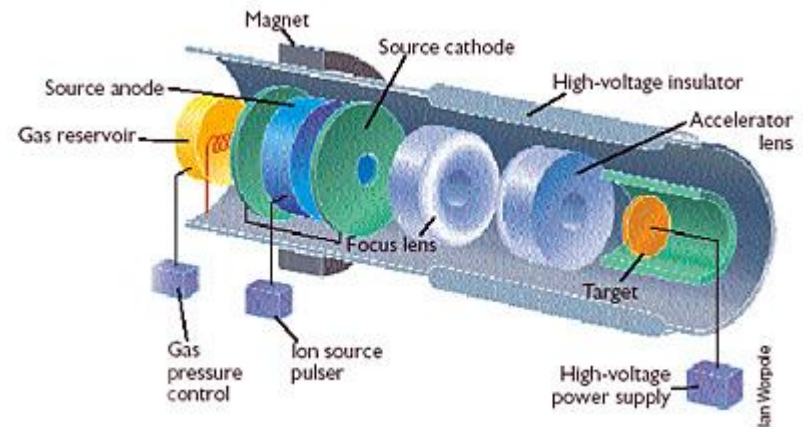
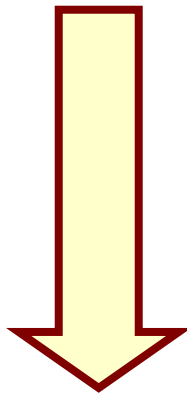

A fúziós reakcióban nem keletkeznek radioaktív izotópok!

Lehet-e gyorsítóval energiát termelni?

Nem, mert a **fúziós reakciók valószínűsége** sok nagyságrenddel kisebb a **rugalmas szórásénál**.

Fúziós energiát termelni csak termikus közegben lehet!

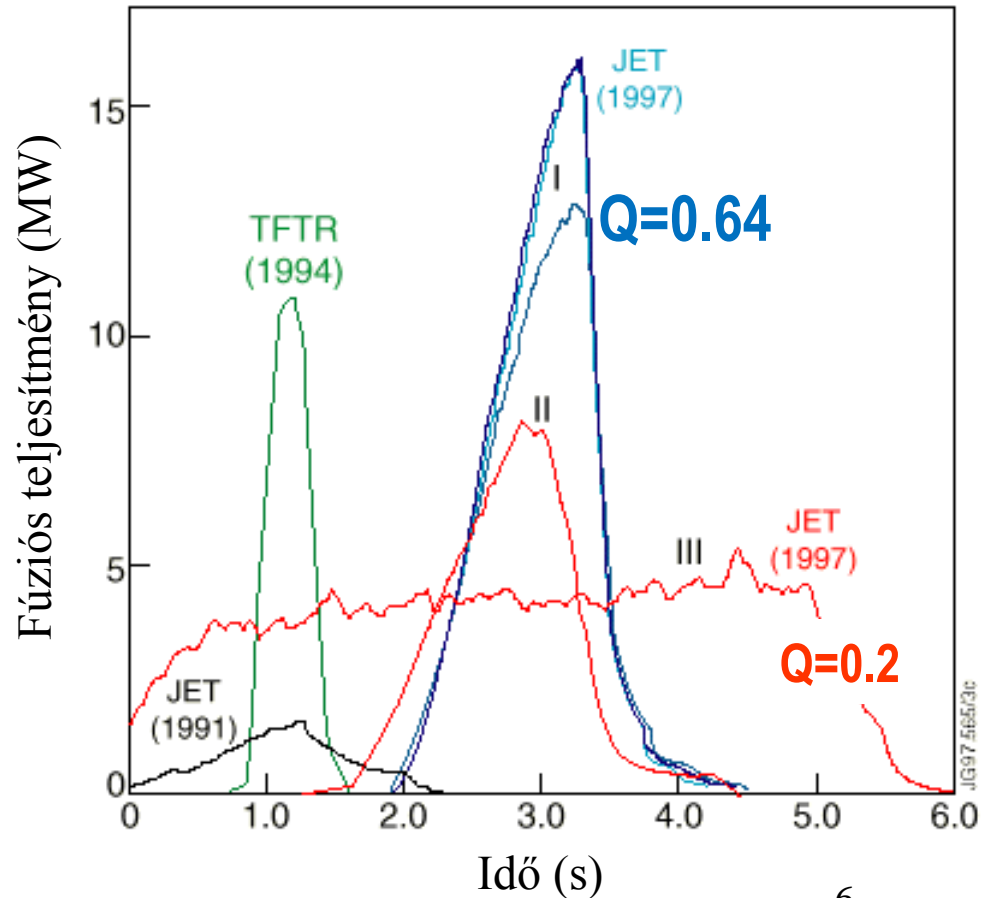
Ha a céltárgy termikus egyensúlyba kerül a nyalábbal, akkor az ütközések során az átlagos energiacsere nulla.

Fúziós reaktor energiamérlege

A fúziós reaktor energiaszorzását a Q tényezővel szokás jellemezni:

$$Q = \frac{P_f}{P_h}$$

ahol P_h a külső plazmafűtés teljesítménye, P_f a felszabaduló fúziós teljesítmény.

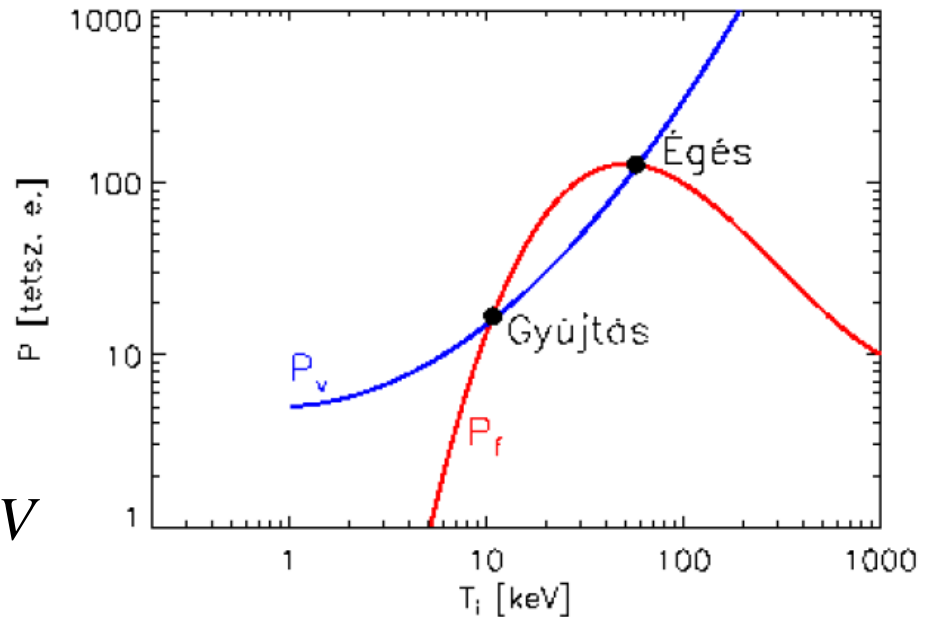
Fúziós plazma energiamérlege

A fúziós reakcióban felszabaduló energia jelentős részét (~20%) az α -részecskék viszik el. Ha ezeket a plazma többi töltött részecskéjével együtt össze tudjuk tartani, akkor az **α -részecske fűtés** meghaladhatja a veszteségeket.

Mivel ekkor nem kell külső plazmafűtés, ezért $Q = \infty$.

Lawson-kritérium:

$$n\tau_e \geq 10^{20} \text{ s/m}^3 \quad T_i = 25 \text{ keV}$$

Amikor ez bekövetkezik, akkor a plazma **begyűjt**. Az **égési pontban** a plazma stabil állapotban marad, amíg a gázösszetételt és más körülményeket fenn tudjuk tartani.

Fúziós plazma összetartásának módjai

A Lawson kritérium két lehetséges, szélsőséges esetet kínál:

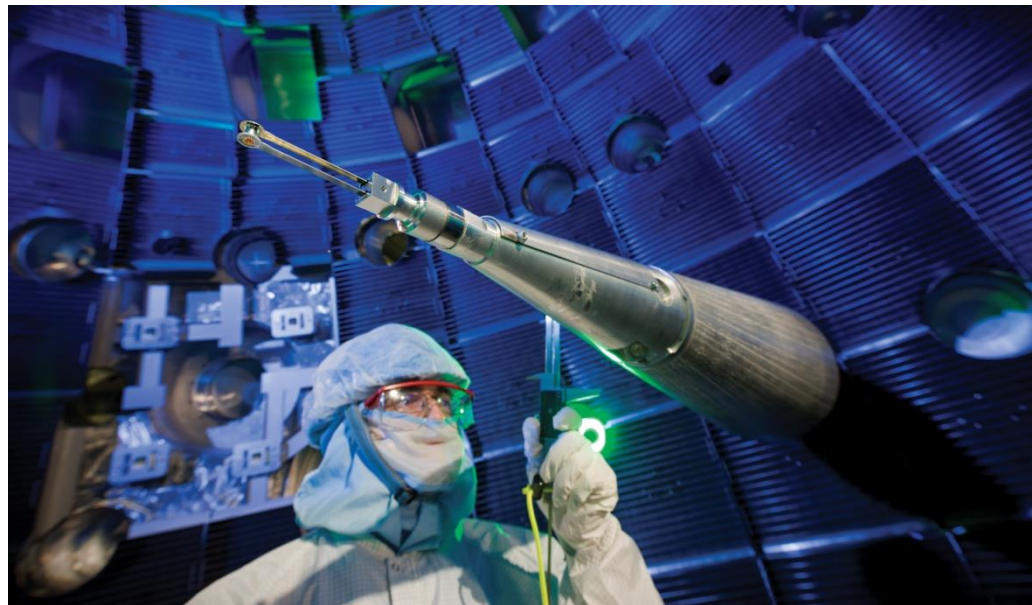
- **Mágneses összetartás (Magnetic confinement).**

A plazmát mágneses térrel tartjuk össze. A sűrűséget az alkalmazott mágneses tér szabja meg, az energiatermeléshez egy kritikus energiaösszetartási időt kell elérni alacsony sűrűség mellett.

- **Tehetetlenségi összetartás (Inertial confinement, ICF).**

A plazma szabadon tágul, a Lawson kritérium teljesüléséhez egy kritikus sűrűséget kell elérni, rövid ideig.

(NIF, <https://lasers.llnl.gov/>)

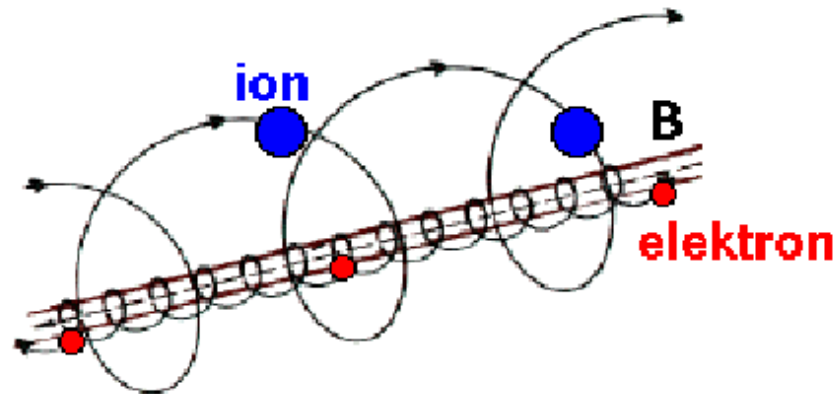

Mágneses összetartás

Forró, híg **plazmában** (ionok + elektronok) a részecskék szabad úthossza nagy (gyakorlatilag ütközésmentes rendszerről van szó). Tekintsük szabad, töltött részecskék mozgását!

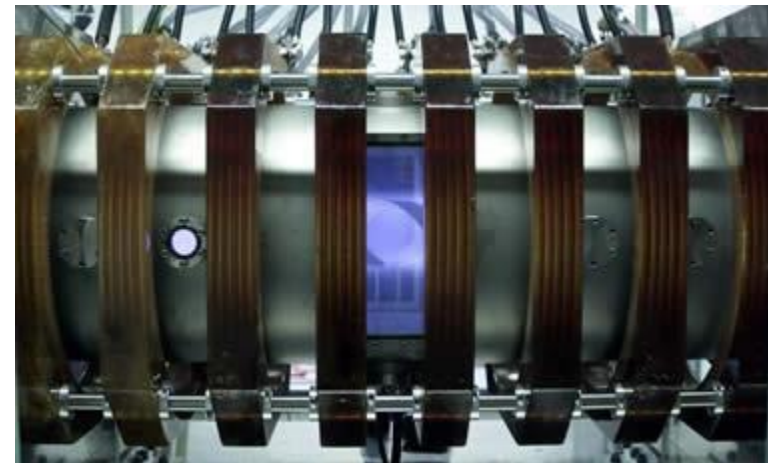
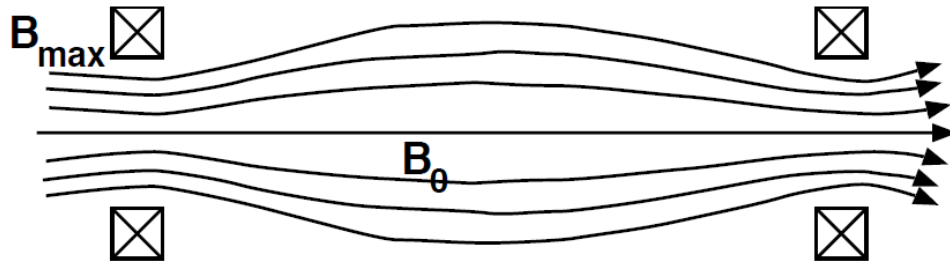
Lorentz-erő: töltött részecske mozgására és a mágneses térre merőleges erő.

Spirál pálya a mágneses erővonal mentén.

Mágneses összetartás, lineáris geometria

Ha a mágneses tér megnő a berendezés végein, úgynevezett **mágneses palackot** kapunk, amiben a részecskék az összesűrűsödő erővonalak tartományáról visszaverődnek.

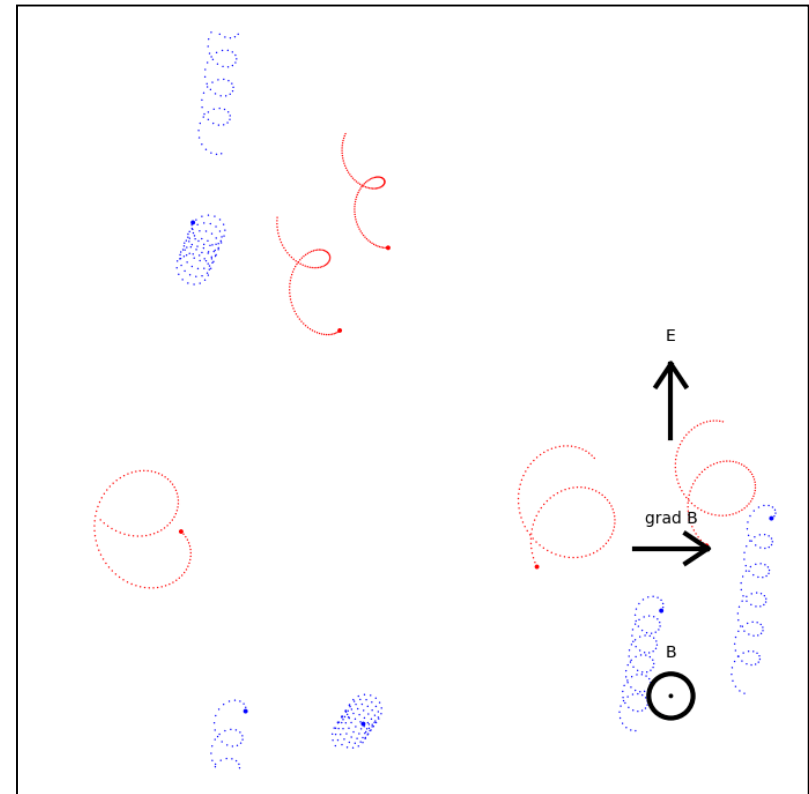
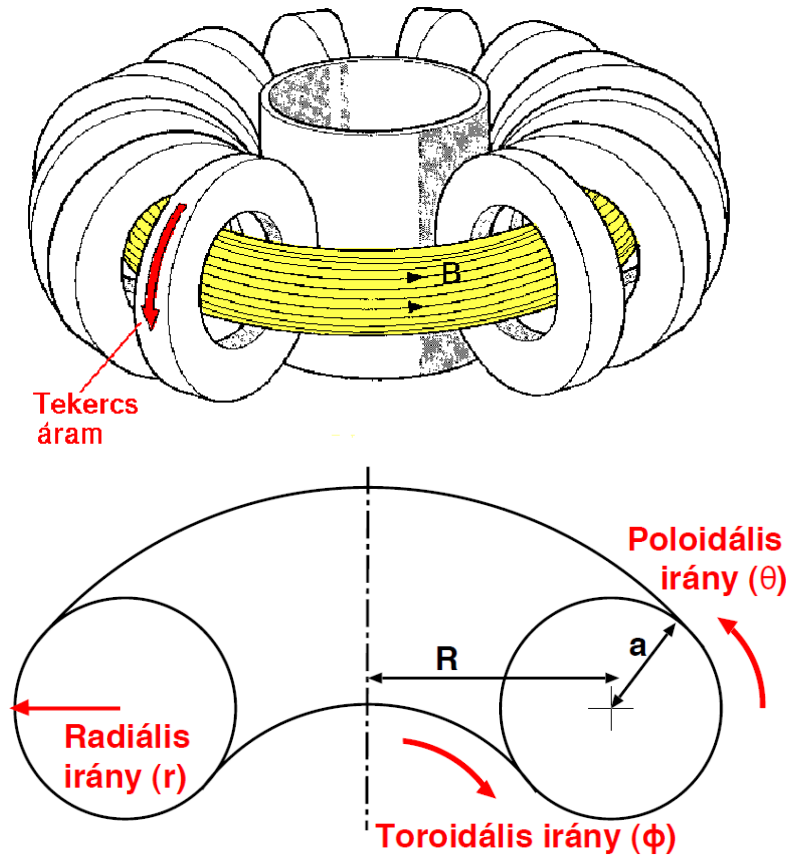

A közel mágneses térrel párhuzamosan mozgó részecskékre nincs hatással

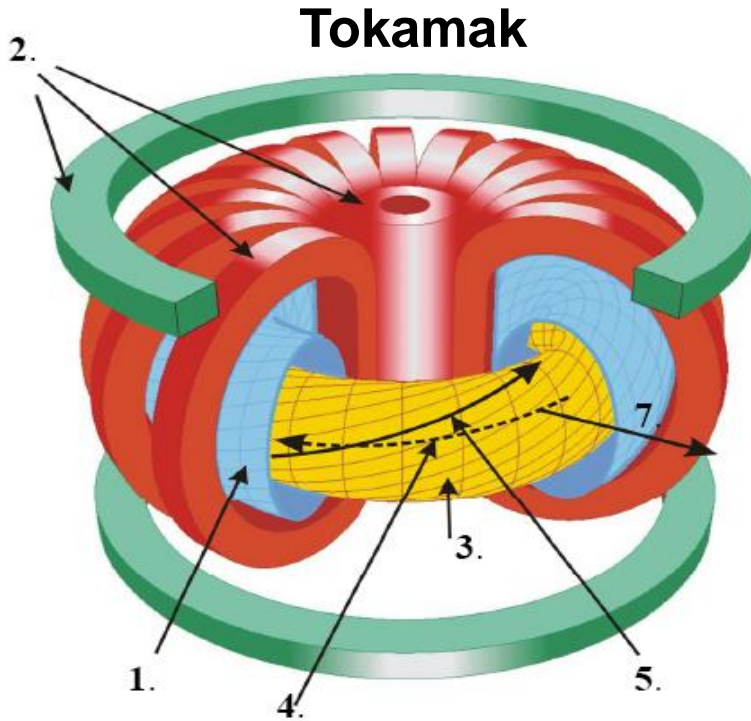
➔ **veszteségek a végeken+ stabilitási problémák.**

Mágneses összetartás, toroidális geometria

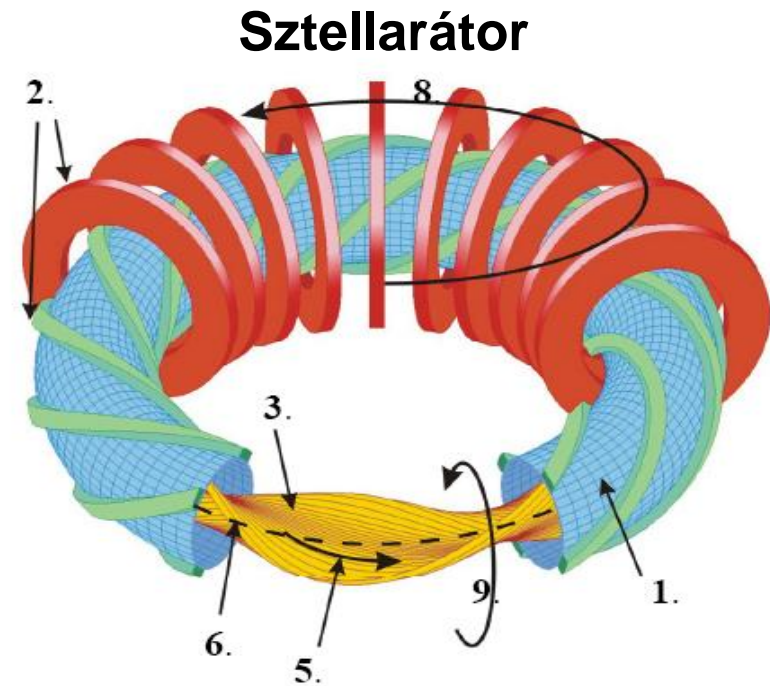
A lineáris berendezést tórusz alakúra alakítva a végeffektusok elkerülhetők. Ekkor egy **tórusz alakú plazmagyűrűt** kapunk. Driftek!

Mágneses összetartás berendezéstípusai

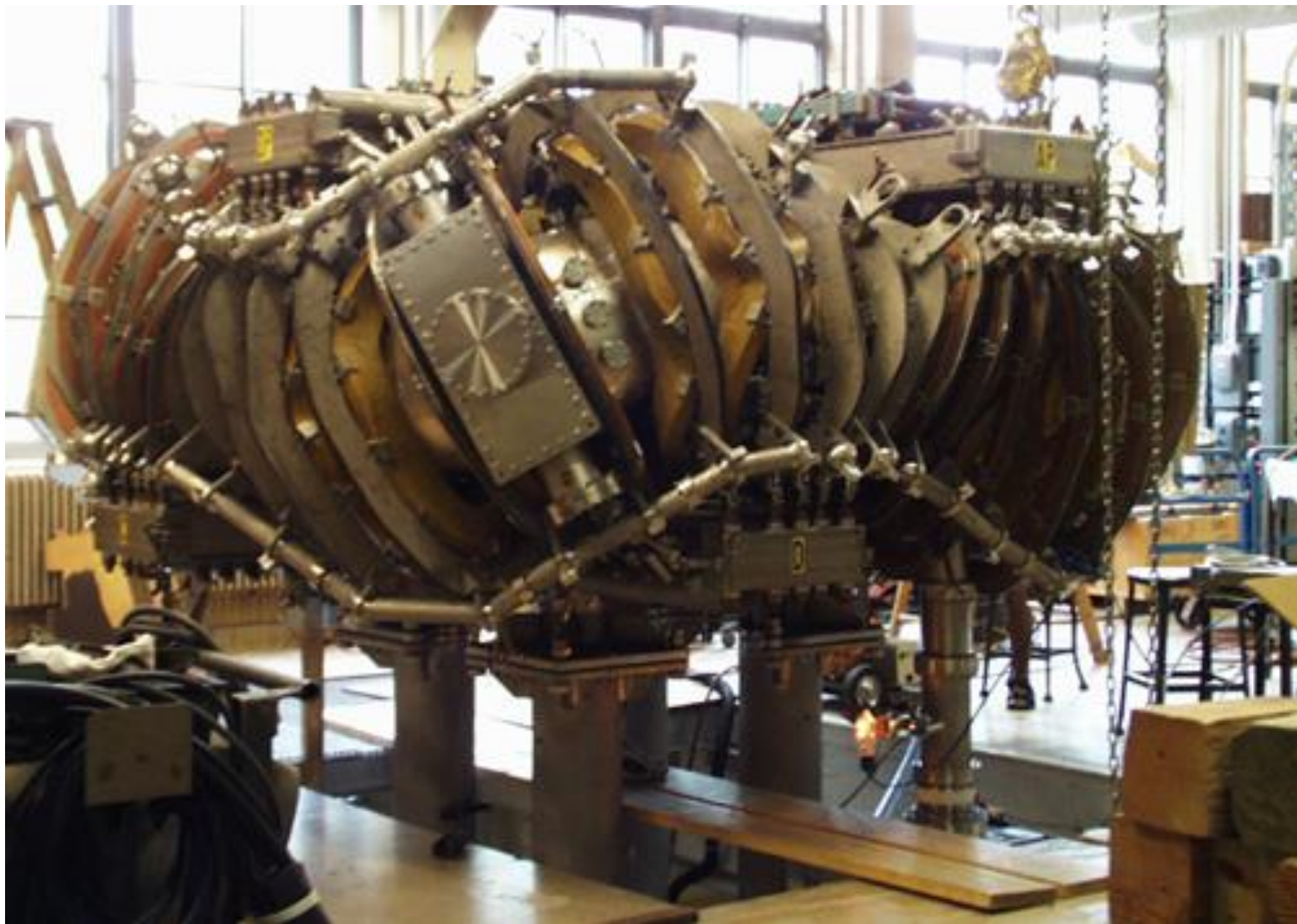

Toroidális plazmaáram

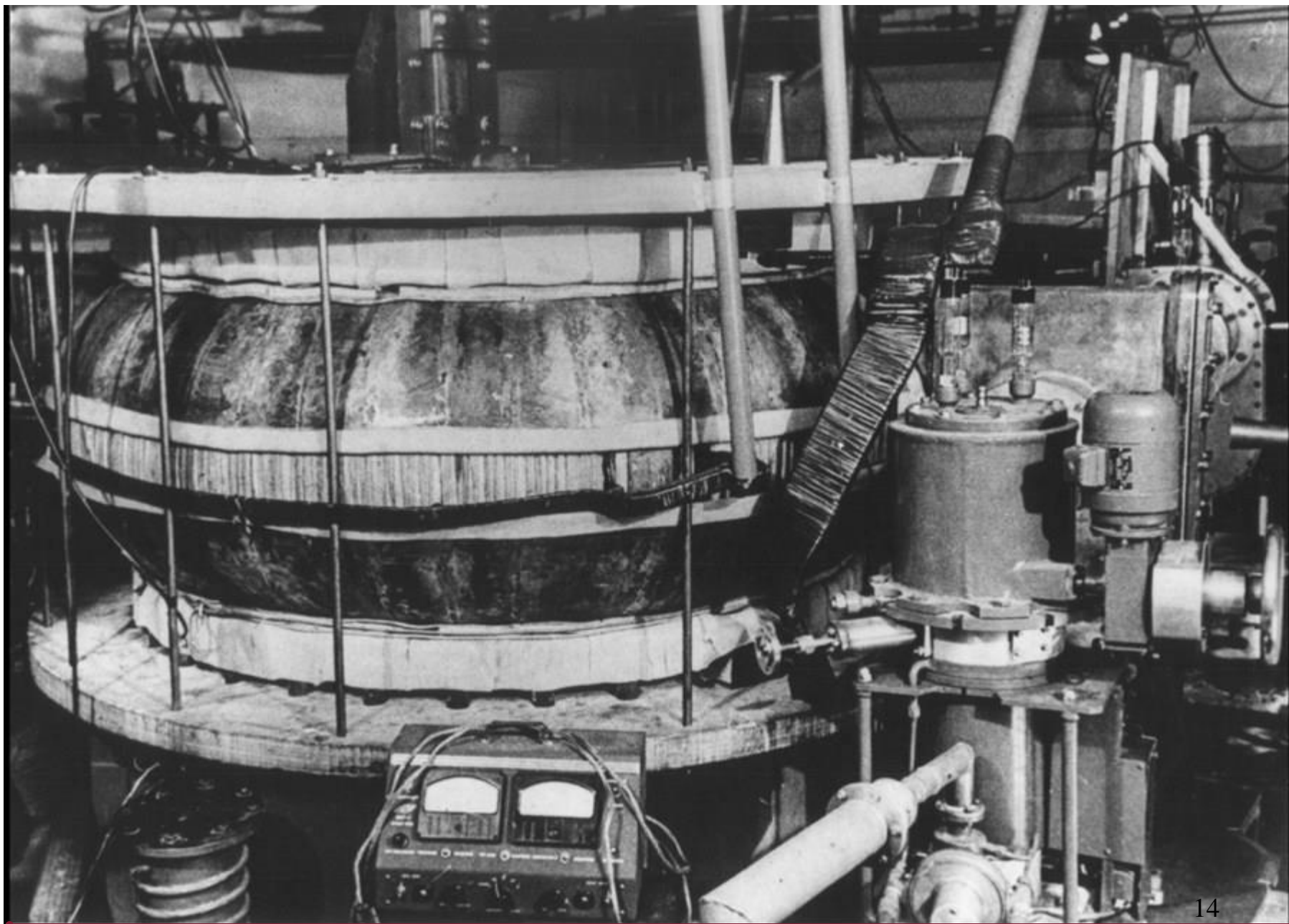

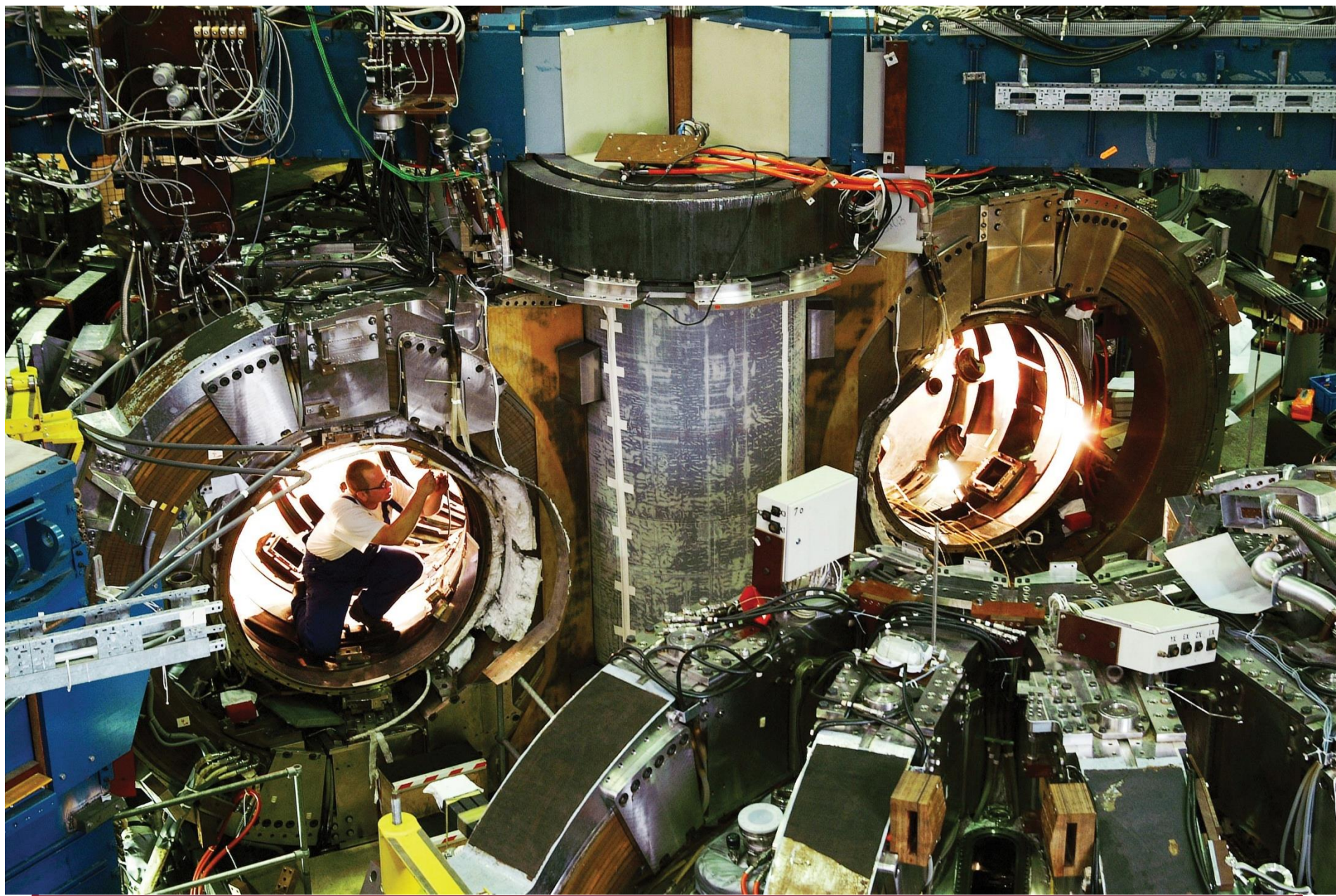
Helikális tekercsek

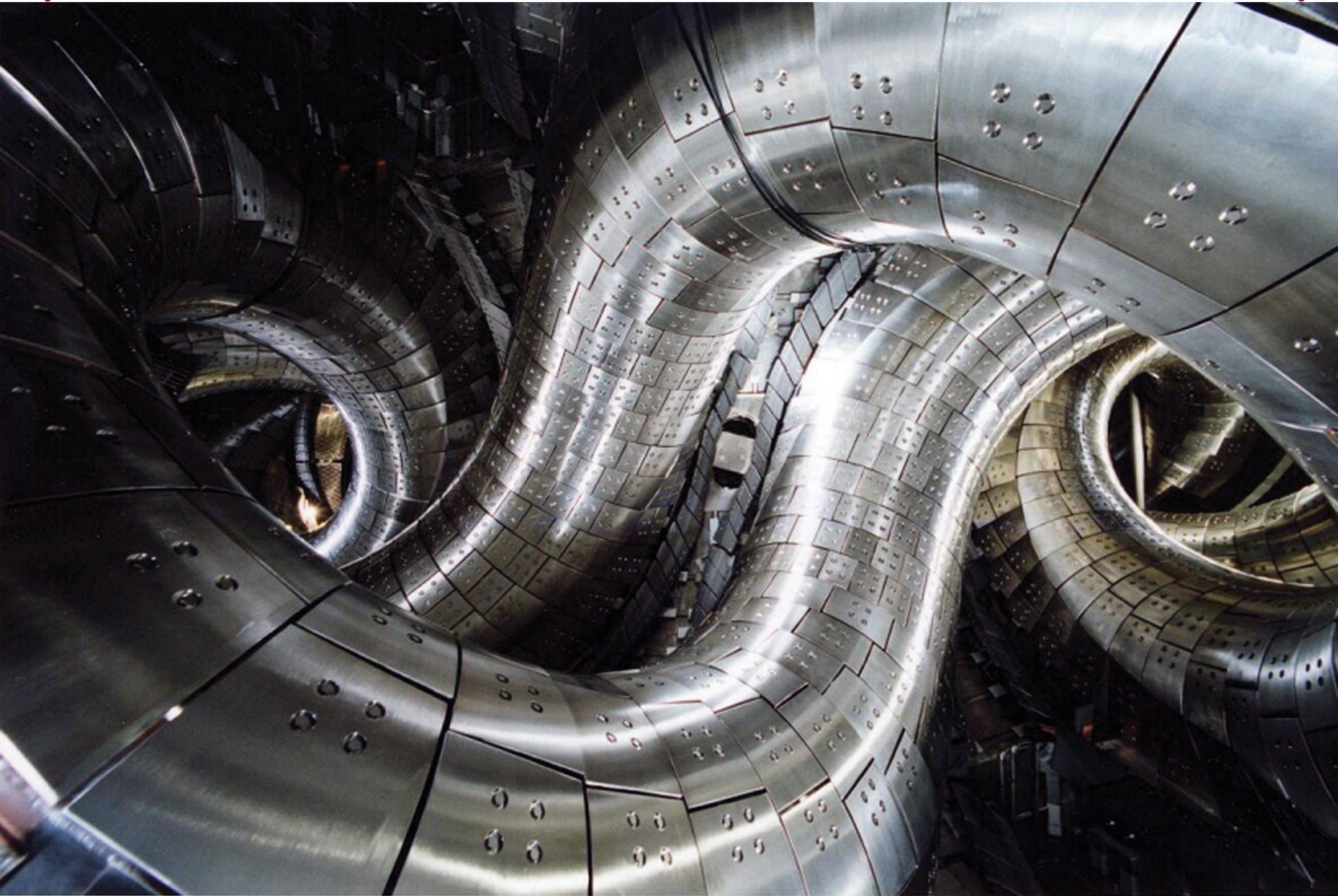
- (1) vákuumkamra, (2) mágneses tekercsek, (3) plazma,
 (4) plazmaáram, (5) mágneses erővonal, (6) mágneses tengely,
 (7) radiális irány, (8) toroidális irány, (9) poloidális irány

59. Országos Fizikatanári Ankét és Eszközbemutató, 2016. március 13.

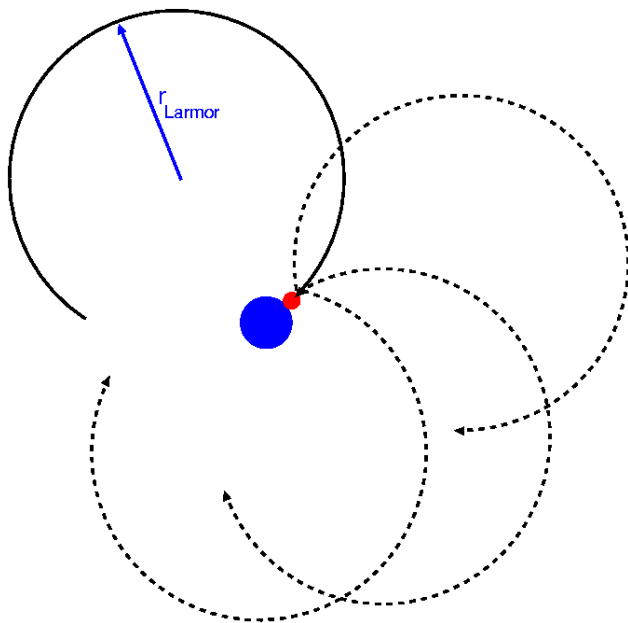

Transzport mágnesesen összetartott fúziós plazmákban (véges összetartás)

Bár a részecskék közötti ütközések ritkák (a szabad úthossz 10-100 m), mégsem elhanyagolhatók.

- **Klasszikus transzport.** Véletlen lépések, a lépés nagysága a Larmor-sugár.
- **Neoklasszikus transzport** = klasszikus transzport+toroidális geometria
- **Anomális transzport**

Plazma turbulencia

Plazma turbulencia

DIII-D Shot 121717

GYRO Simulation
Cray X1E, 256 MSPs

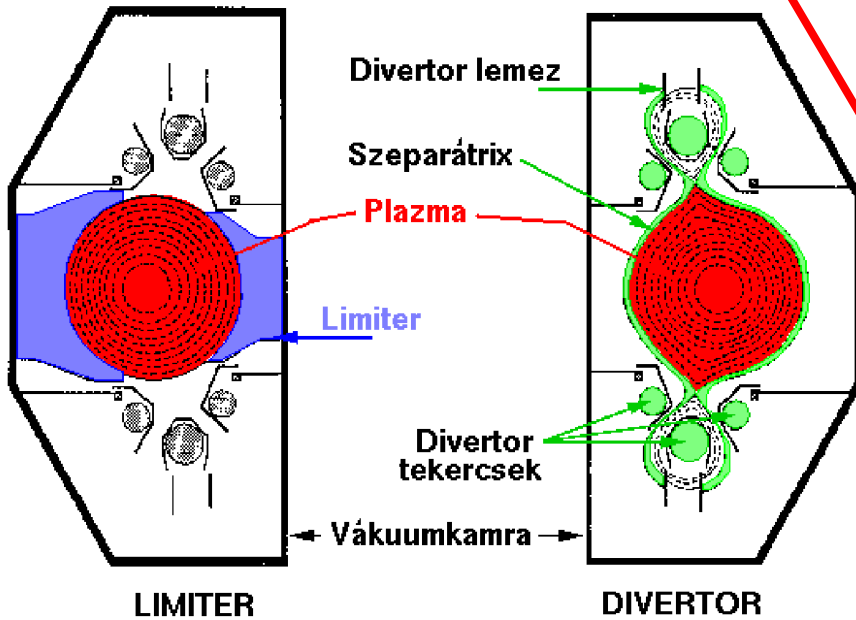
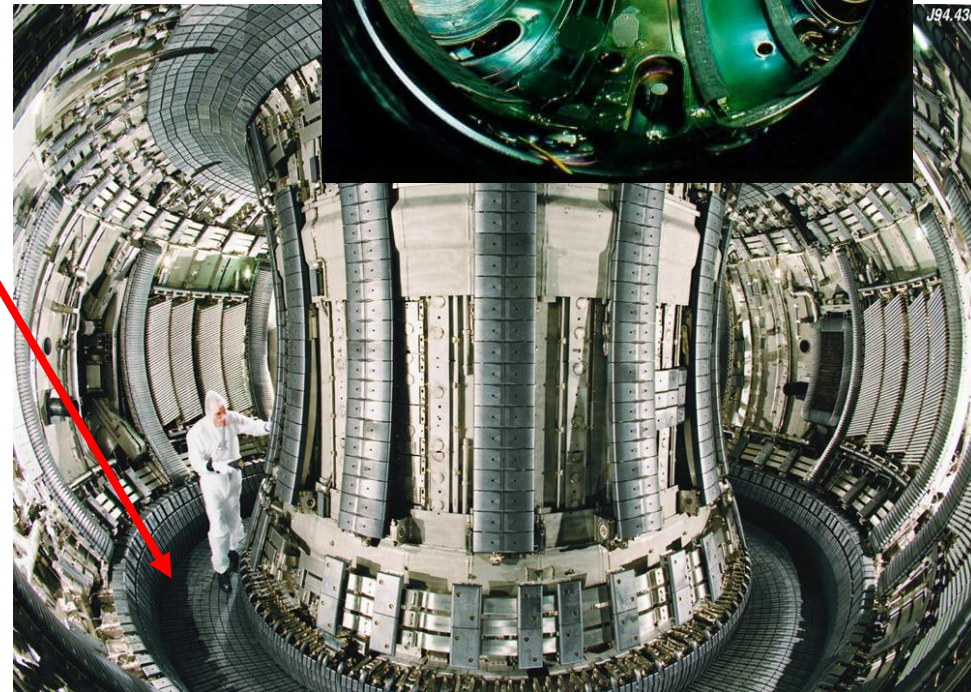
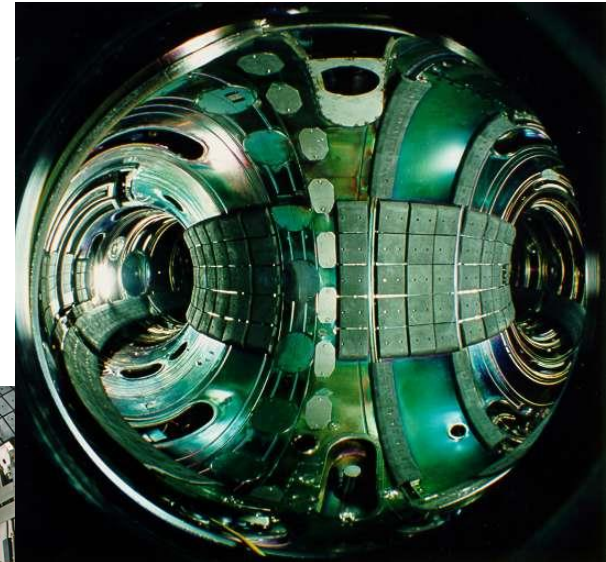
<https://fusion.gat.com/theory/Gyro>

Plazmahatároló elemek

A plazma szélére kijutó részecskék bombázzák a falat amelynek anyaga szennyezi a plazmát.

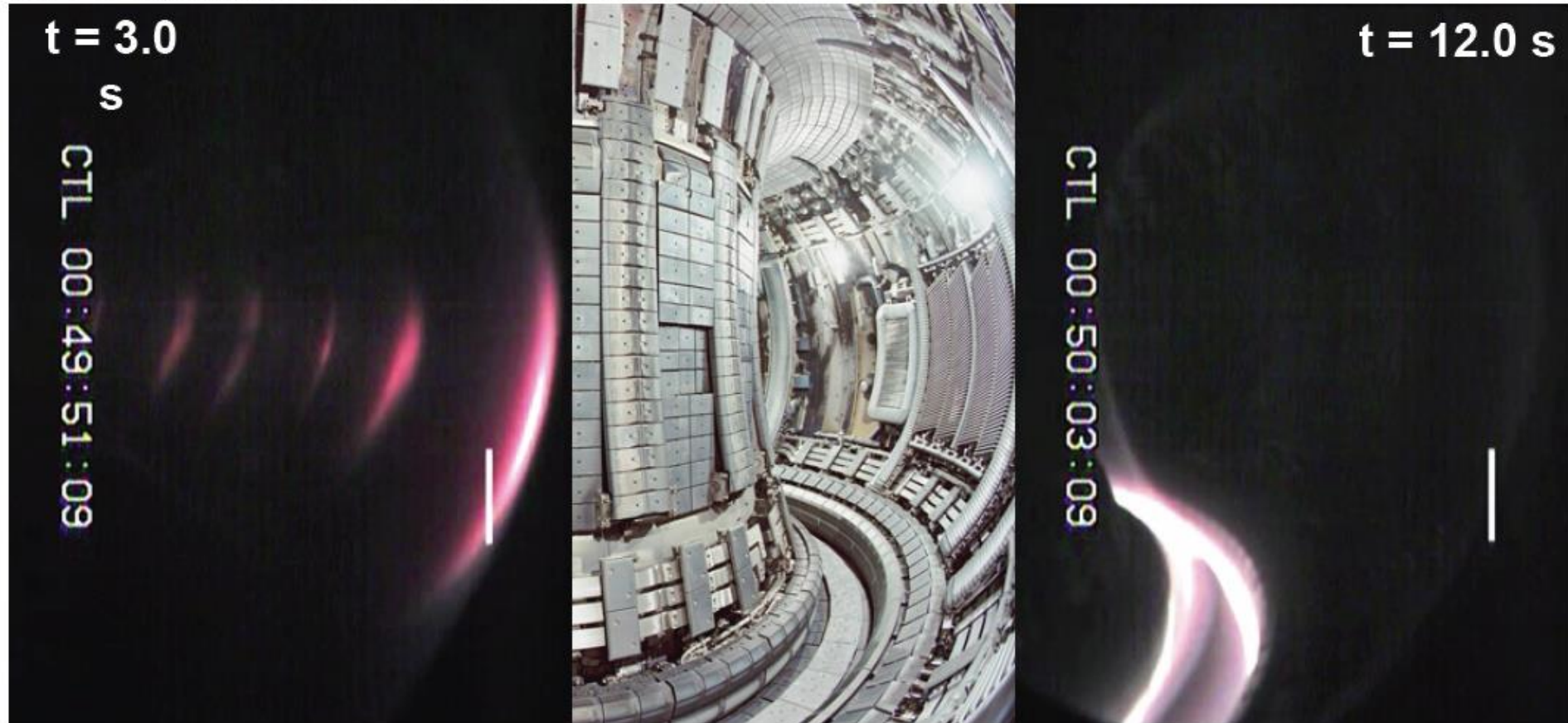
Kontrollált plazma-fal kölcsönhatás:
divertor

Tipikus hőterhelés $1-100 \text{ MW/m}^2$

Limiter és divertor a JET tokamakban

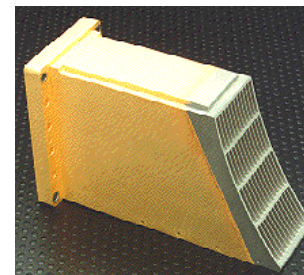
#62218: plasma visible light emission

Fúziós technológiák: fűtés, áramhajtás

Áram (tokamak):

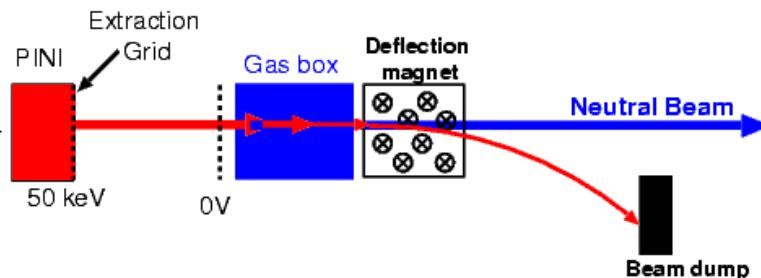
- ◆ Transzformátor tekercessel (csak impulzus <10 sec)
- ◆ Mikrohullámú áramhajtás (1 GHz-100 GHz, 1MW)

*Mikrohullámú
(alsó hibrid)
antenna*

Fűtés:

- ◆ Plazmaárammal (kevés a fúzióhoz)
- ◆ Semleges részecske belövés (NBI)

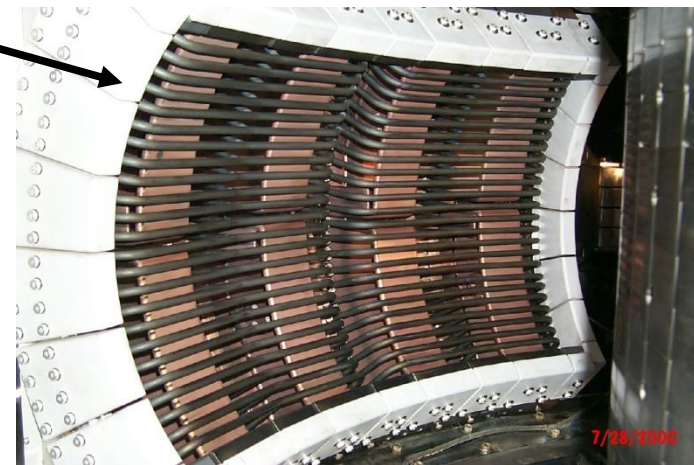
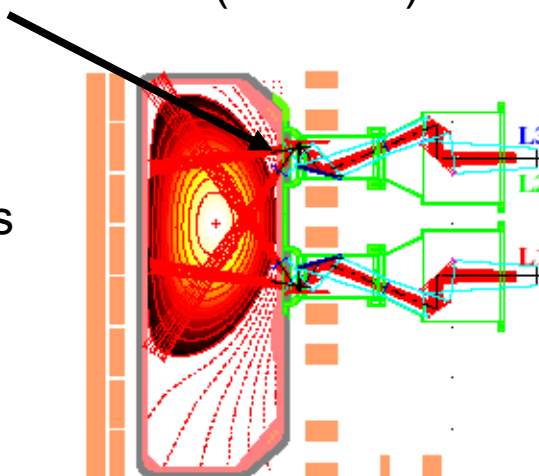
- ◆ Ion-ciklotron frekvencia (30 MHz)
- ◆ Elektron-ciklotron frekvencia (100GHz)

Teljesítmények:

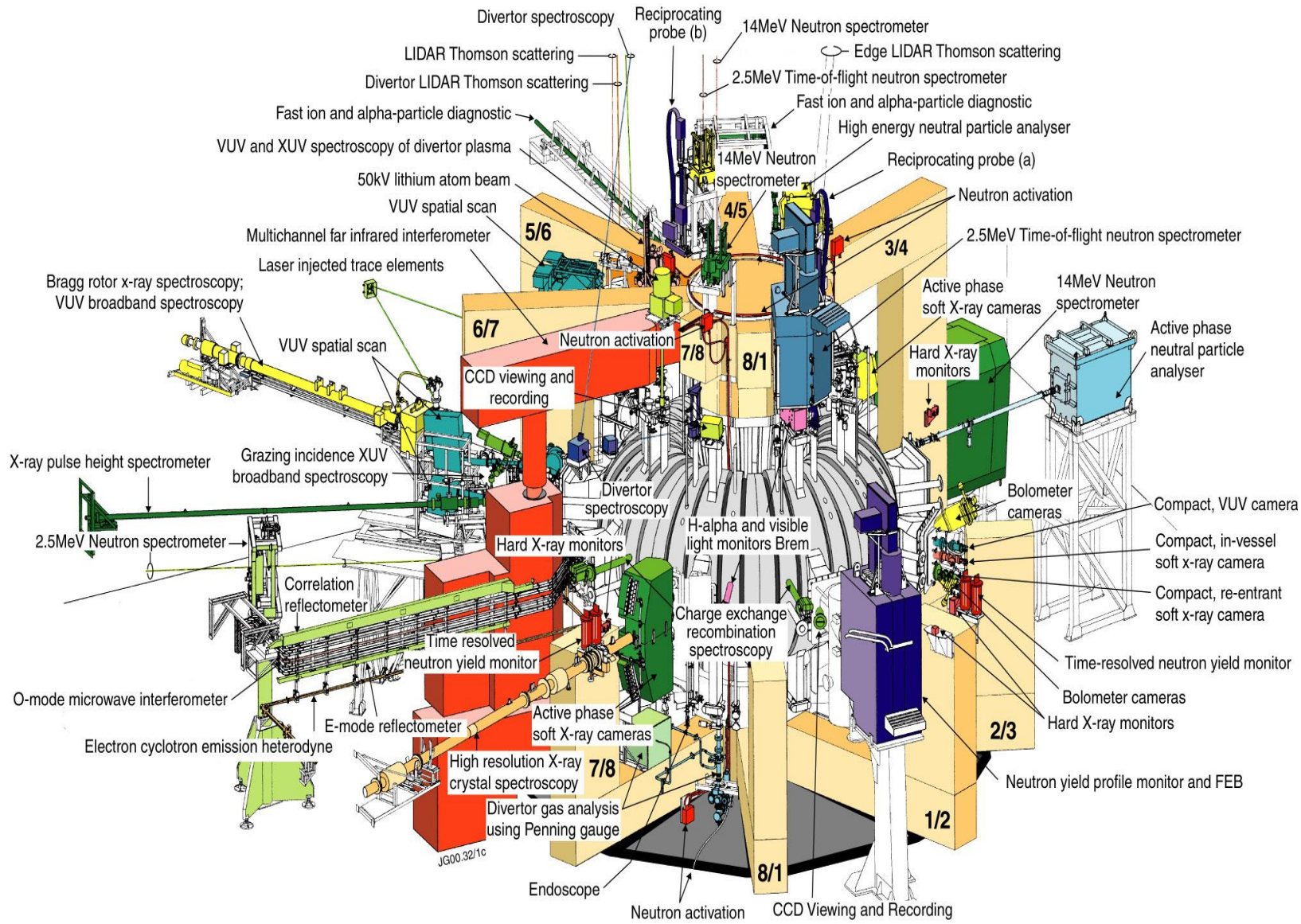
0.5-10 MW/blokk
< 40 MW/berendezés

Anyagutánpótlás:

gázbeeresztés, NBI
pelletek

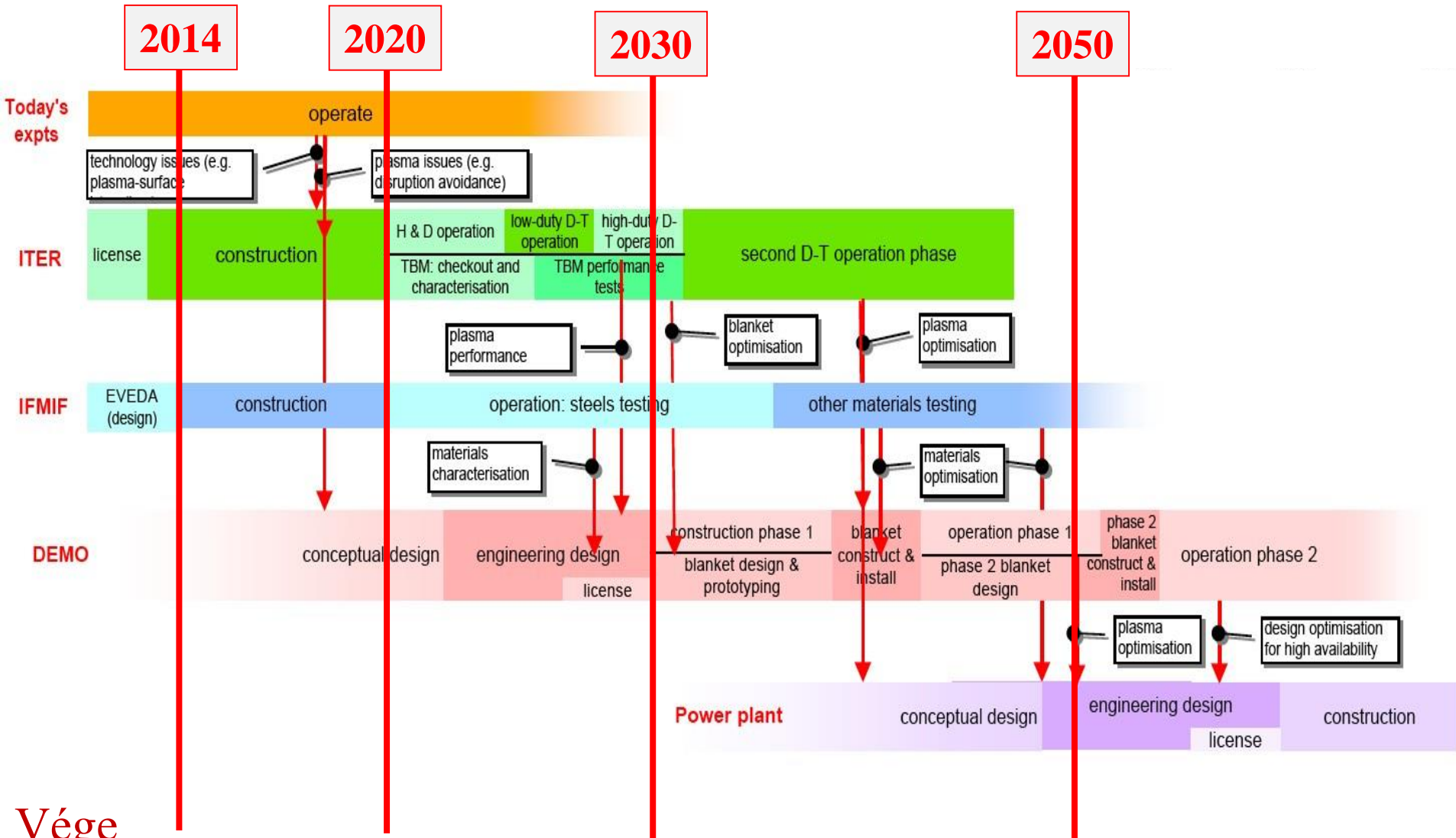
Mérőrendszerek, diagnosztikák

Út a fúziós energiatermeléshez (hivatalos időterv)

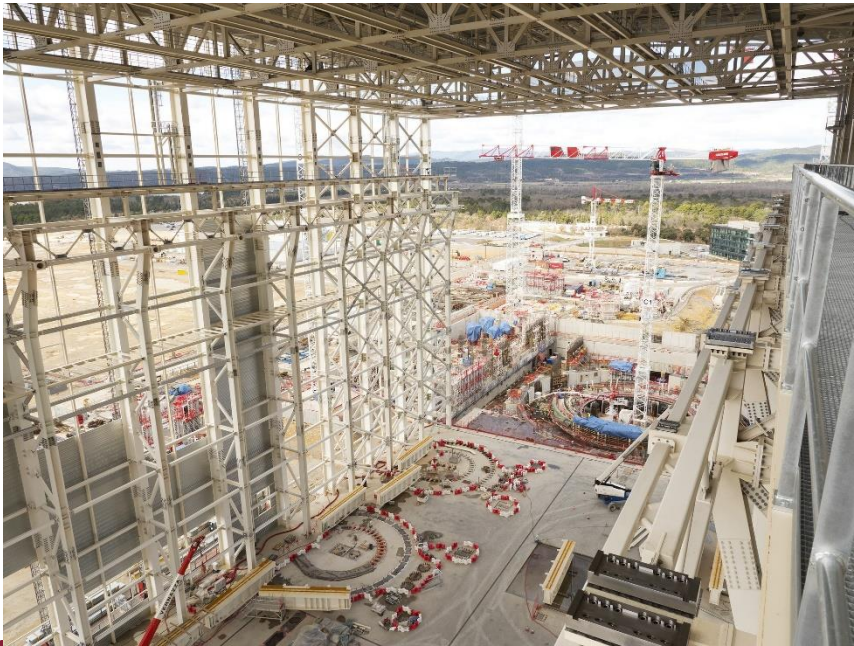

Vége

Európai fúziós kutatások

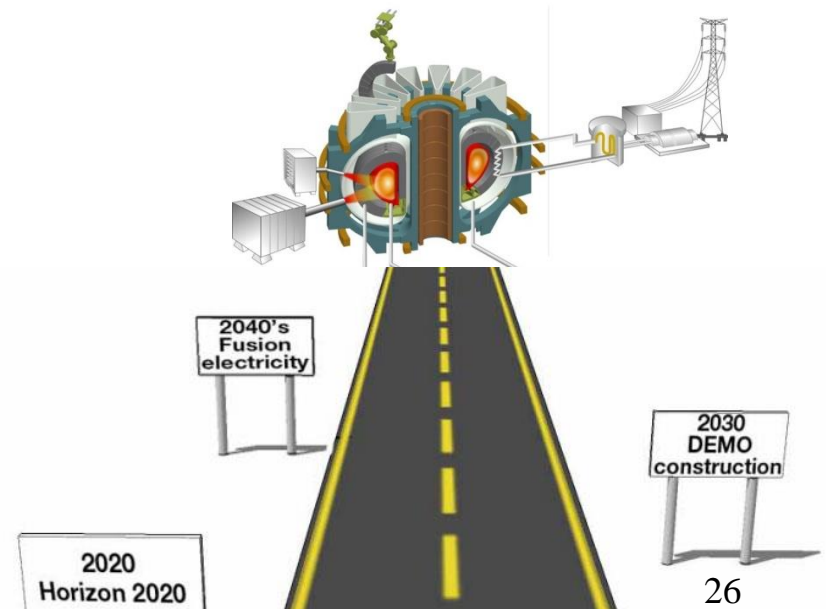
ITER tokamak

- *Cadarache, Franciaország*
- *Építi EU (F4E), USA, Oroszo., Kína, Dél-Korea, India, Japán*
- *Célja 10-szeres energiasokszorozás, reaktor technológiák tesztelése*

Fúziós útiterv

- *Európai (EURATOM) program*
- *Célja 2050 előtt hálózatra elektromos áramot termelni DEMO reaktorral*
- *Célzott kutatási projektek*

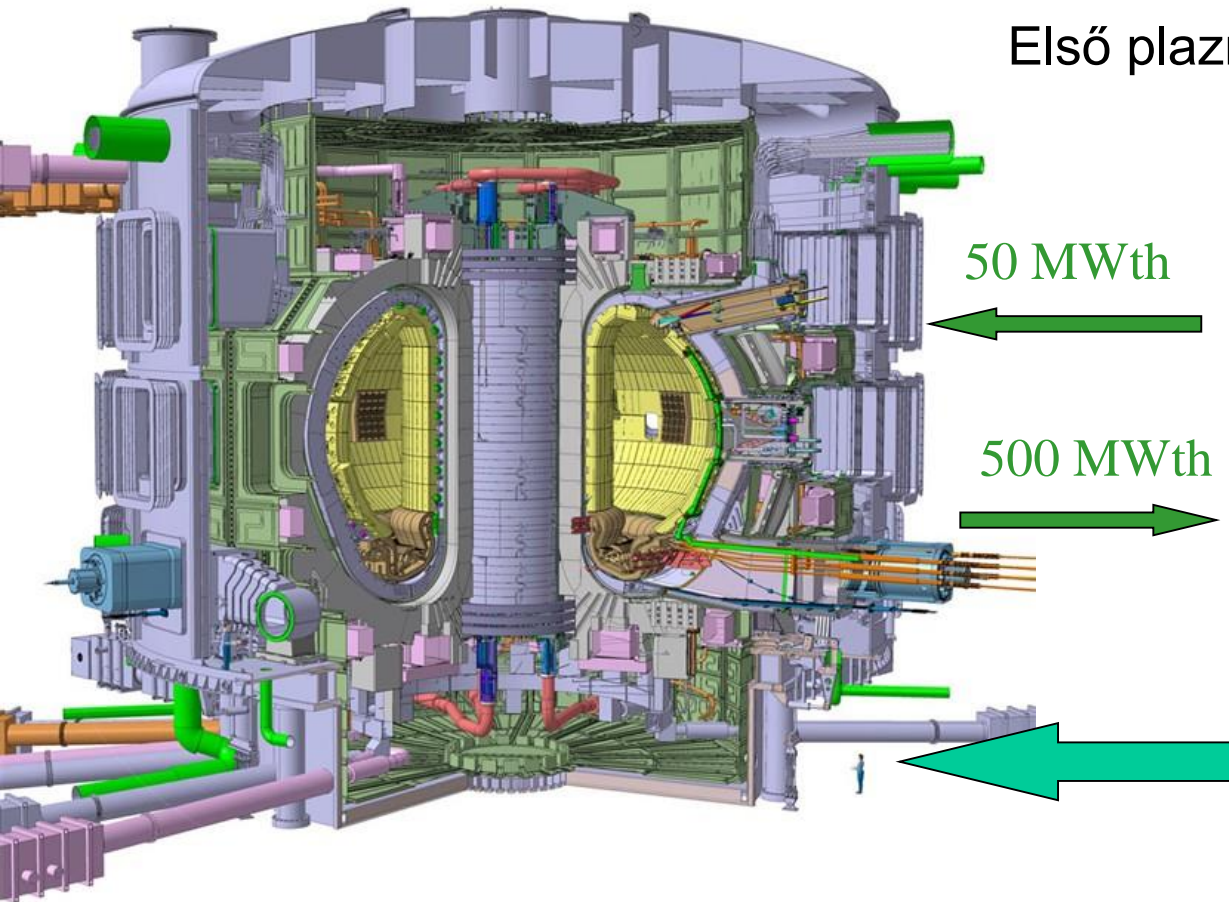
ITER

(International Thermonuclear Experimental Reactor) → *az út*

Cadarache-ban épül Franciaországban.

Első plazma 2020-ban (tavalyi adat)

2025-ben (idei adat?!)

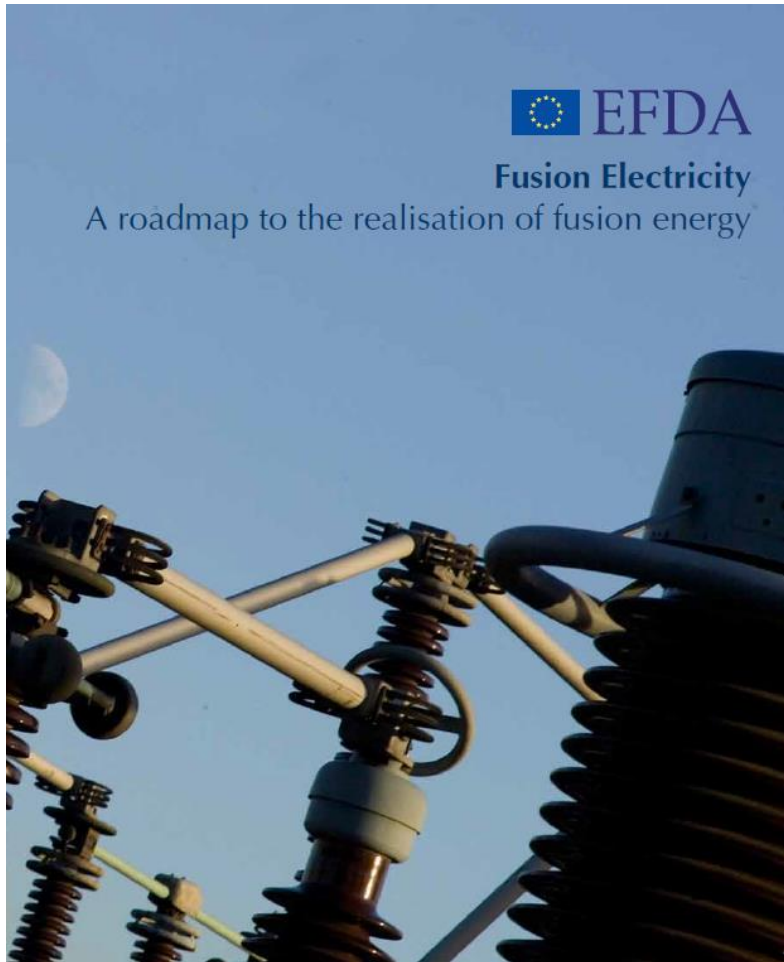
Cél:

$$Q \geq 10$$

átlag francia mérnök

Fúziós útiterv (2012 vége)

Cél: pár 100 MW fúziós energia hálózatra termelése 2050 előtt

Küldetések:

1. **Plazma üzemállapotok**
2. Hőelvezető rendszerek
3. Neutronsugárzásnak ellenálló anyagok
4. Trícium önellátás
5. Inherens biztonság
6. DEMO tervezése
7. Költséghatékony technológiák
8. **Sztellarátorok**

1. Plazma üzemállapotok

Cél:

- Reaktor-kompatibilis plazma üzemállapotok kifejlesztése
- Állandósult állapotú tokamak üzem mód (DEMO: több órás kisülések)

Eszközök:

- ***ITER egyik fő feladata***
- JET: impulzus üzem mód
- JT-60SA: állandó üzem mód
- Kis és közepes méretű tokamakok (ASDEX Upgrade): teljes volfrám fal
- Instabilitások, diszrupciók, elfutó elektronok

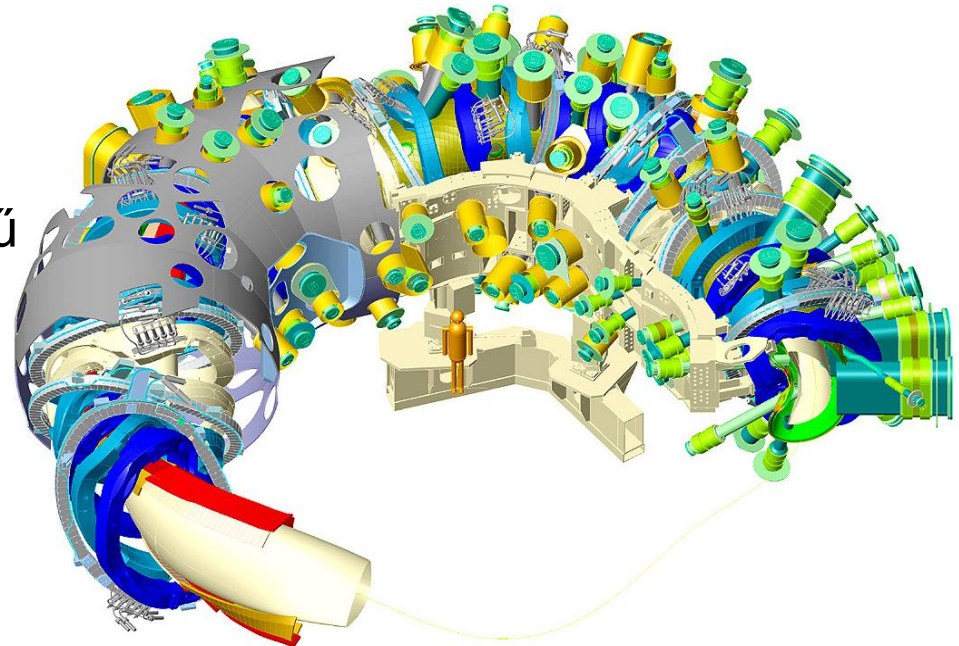
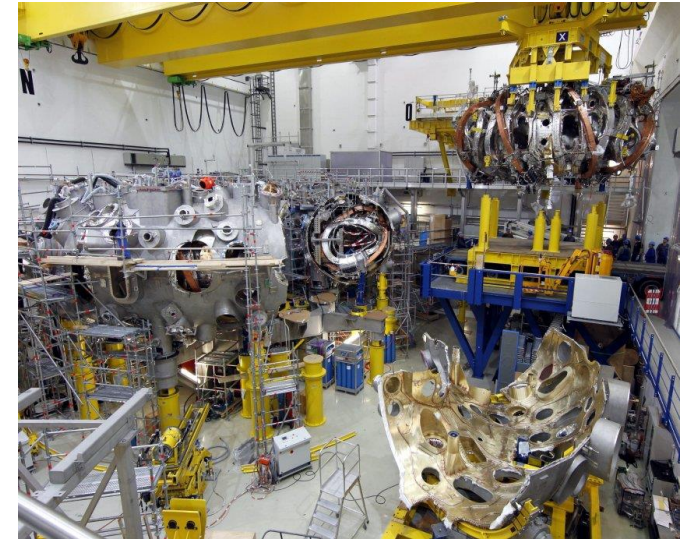
8. Sztellarátorok

Cél:

- HELIAS sztellarátor technológia fejlesztése.

Eszközök:

- W7-X (Greifswald) kihasználása **(2015-ben indult!)**
- W7-X eredményektől függ a jövő
- DEMO nem lesz sztellarátor, de később lehet sztellarátor erőmű
- Heliotron fejlesztések Japánnal
- Kompakt sztellarátor fejlesztések USA-val

Összefoglalás

A magfúzióból **óriási energia** szabadítható fel.

Deutérium korlátlanul rendelkezésre áll, de **a tríciumot lítiumból kell megtermelni** a reaktor köpenyében.

A **reakció végterméke stabil izotóp**, nem radioaktív (^4He).

Lehet **tehetetlenségi és mágneses összetartás**.

A mágneses összetartás tórusz alakú **tokamakban vagy sztellarátorban** történhet.

A **fúziós energiatermelést demonstrálták** (JET, 1997).

Az **energiasokszorozás demonstrálására épül az ITER** (~2025).

Elektromos hálózatra termelő **erőmű lesz a DEMO** (~2050).

A **gazdaságosság** nagyrészt a magashőmérsékletű szupravezető- és az anyagtechnológia fejlődésén múlik.

Kapcsolat

BME NTI: Pokol Gergő, pokol@reak.bme.hu, www.reak.bme.hu/pokol

Ajánlott irodalom

Fúziós útiterv:

<http://www.efda.org/wpcms/wp-content/uploads/2013/01/JG12.356-web.pdf>

Magyar EURATOM Fúziós Szövetség honlapja: <http://magfuzio.hu>

ITER: <http://www.iter.org/>

ITER Newsline: <http://www.iter.org/newsline>

F4E: <http://fusionforenergy.europa.eu/>

EFDA: <http://www.efda.org>